

Gemeente Utrecht

Johannieters langs het spoor

LR81: Een proefsleuvenonderzoek rondom de
Johannieteruithof Hof ter Weide in Leidsche Rijn (Utrecht)
Basisrapportage Archeologie 98

Johannieters langs het spoor

LR81: Een proefsleuvenonderzoek rondom de Johannieteruithof Hof ter Weide in Leidsche Rijn (Utrecht)

E. van Wieren

Erfgoed gemeente Utrecht
Korte Minrebroederstraat 2
3512 GG Utrecht

Juni 2017

Administratieve gegevens van het project

Projectcode en -naam:

LR81 Hof ter Weide

Locatie:

Hof ter Weydeweg, Leidsche Rijn, Utrecht

Onderzoeksmeldingsnummer:

51670

Landelijke centrumcoördinaat:

131534,457030

Opdrachtgever:

Projectbureau Leidsche Rijn

I. Oosterbeek-Mooij

Uitvoerder:

Erfgoed gemeente Utrecht

Korte Minrebroederstraat 2

3512GG Utrecht

Coördinator vanuit de gemeente (bevoegd gezag):

H.L. Wynia

Dagelijkse leiding opgraving:

C.M.W. den Hartog

Uitvoering veldwerk:

26 juli t/m 8 augustus 2012

Beheer en plaats van documentatie:

Erfgoed gemeente Utrecht

Korte Minrebroederstraat 2

3512GG Utrecht

ISBN:

978-94-92694-04-1

Goedkeuring senior KNA-archeoloog:

H.L. Wynia

23 juni 2017

Inhoudsopgave

1	Inleiding	7
1.1	Doel van het onderzoek	7
1.2	Landschappelijke, archeologische en historische achtergrond	7
1.3	Onderzoeksvragen	11
1.4	Uitvoering	13
2	Resultaten	15
2.1	Inleiding	15
2.2	Bodemopbouw	15
2.3	Sporen per sleuf	18
2.4	Vondstmateriaal	22
2.5	Conclusie	22
3	Conclusie en advies	23
3.1	Beantwoording onderzoeks-vragen	23
3.2	Waardestelling	24
3.3	Selectieadvies	25
	Noten	26
	Literatuur	27
	Bijlagen	29
	Colofon	32

Samenvatting

Tussen 26 juli en 8 augustus 2012 zijn een archeologisch proefonderzoek en een begeleiding uitgevoerd rondom de boerderij Hof ter Weide. Het voorhuis van deze boerderij is het laatste bovengronds nog aanwezige bouwdeel van de middeleeuwse uithof van het Johannieterconvent. De uithof is voor het eerst in 1310 in historische bronnen vermeld, maar is mogelijk ouder. In 1741 werd Hof ter Weide wegens financiële problemen verkocht. Een groot deel van het complex is daarna gesloopt, op het voorhuis van de huidige boerderij na. Op het erf zijn daarna nieuwe bijgebouwen gebouwd.

Het proefsleuvenonderzoek is uitgevoerd omdat het gebied rondom Hof ter Weide herontwikkeld gaat worden. De kern van het complex wordt stedenbouwkundig ingepast, maar de ontworpen bouwblokken komen deels binnen de oude grenzen van Hof ter Weide te staan, zoals die bekend zijn van de kadastrale kaart uit 1832. Het doel van het onderzoek was het waarderen van de vindplaats, door het bepalen van de begrenzing, aard, ouderdom, kwaliteit en conservering van de waarschijnlijk aanwezige archeologische resten, zodat er door het bevoegd gezag een besluit genomen kan worden over het archeologische vervolgtraject.

Uit het proefonderzoek blijkt dat Hof ter Weide aan de oost- en westzijde begrensd werd door brede grachten, die aan de noordzijde in de (in 1959 gedempte) Vleutense Wetering uitkwamen. Aan de zuidzijde kan het perceel niet begrensd worden. De oude perceelsgrens bevindt zich daar waarschijnlijk onder of zelfs ten zuiden van de spoorlijn van Utrecht naar Rotterdam, die in 1855 over het achtererf van Hof ter Weide is aangelegd.

Binnen de omgrachting zijn sporen en vondsten uit de twaalfde tot en met de twintigste eeuw aangetroffen.

Buiten de omgrachting zijn maar weinig sporen aanwezig, en de sporen die zijn aangetroffen, lijken in het algemeen subrecent. De aard van deze sporen is door de beperkte onderzochte oppervlakte onbekend gebleven.

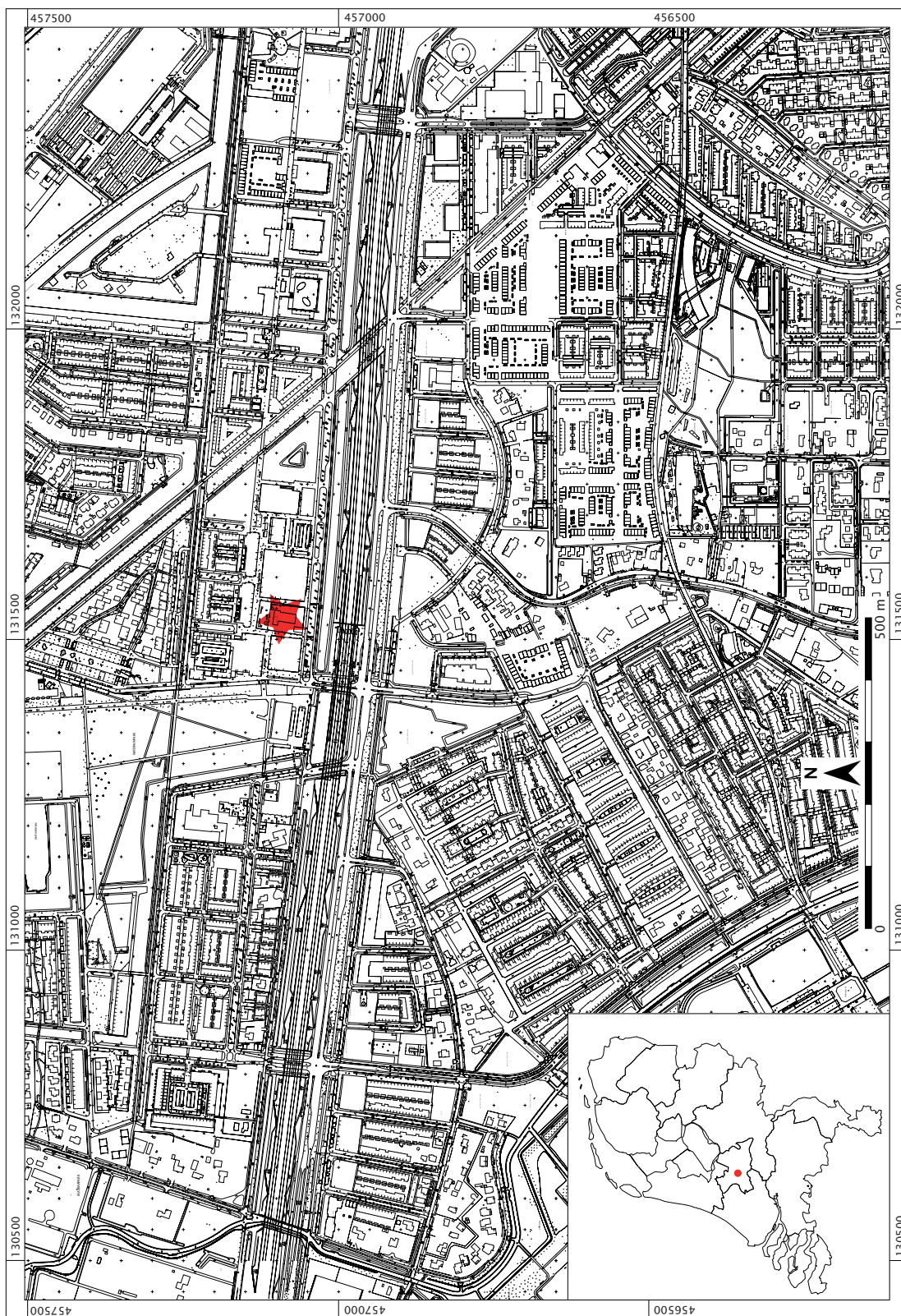
Er zijn geen resten van stenen gebouwen (funderingen, vloeren) aangetroffen. Als deze nog aanwezig zijn, bevinden ze zich op het deel van het erf dat ingepast en dus niet bedreigd wordt, en dat daarom ook niet onderzocht is.

Voorafgaand aan het onderzoek zijn de niet-ingepaste opstallen gesloopt en is het terrein gesaneerd. Deze werkzaamheden zouden indien mogelijk en indien noodzakelijk archeologisch begeleid worden. Door behoorlijke asbestvervuiling kon er echter vaak niet begeleid worden

en rondom de grote ligboxenstal bleek de ondergrond diep verstoord. De begeleiding heeft dan ook geen resultaten opgeleverd.

Hof ter Weide scoort op bijna alle selectiecriteria hoog. De archeologische resten zijn in het algemeen goed geconserveerd en Hof ter Weide is een uniek middeleeuws complex, waardoor het zeer hoog scoort op inhoudelijke criteria. Omdat een deel van de middeleeuwse gebouwen nog aanwezig is, wordt er ook gescoord op belevingswaarde.

Er wordt geadviseerd om de delen die binnen de omgrachting liggen en die door de bouwplannen bedreigd worden te behouden. Indien behoud *in situ* niet mogelijk is, is behoud *ex situ*, door middel van een opgraving, noodzakelijk. Omdat bij waarnemingen in het verleden is gebleken dat de archeologische resten direct onder de bestrating aanwezig kunnen zijn, wordt geadviseerd om alle grondroerende activiteiten binnen de omgrachting, ongeacht de ontgravingsdiepte, vooraf te laten gaan door archeologisch onderzoek.

Afb. 1.1 De onderzoekslocatie op gemeentelijk en landelijk niveau.

1 Inleiding

1.1 Doel van het onderzoek

Sinds midden jaren negentig wordt er ten westen van Utrecht gewerkt aan de VINEX-locatie Leidsche Rijn. Vanaf 1997 wordt er in het kader van deze stadsuitbreidingen op grote schaal archeologisch onderzoek uitgevoerd. Tussen 26 juli en 8 augustus 2012 hebben archeologen van de afdeling Erfgoed van de gemeente Utrecht, in opdracht van het Projectbureau Leidsche Rijn, een proefsleuvenonderzoek (IVO-P) en een begeleiding uitgevoerd rond Hof ter Weide (afb. 1.1).

Vanwege de middeleeuwse oorsprong staat Hof ter Weide op de archeologische waardenkaart van de gemeente Utrecht aangegeven als een gebied van hoge archeologische waarde (monumentnummer 11949), wat betekent dat bodemingrepen groter dan 50m² en dieper dan 50 cm voorafgegaan moeten worden door archeologisch onderzoek. Het plangebied waar de uithof deel van uitmaakt heeft een oppervlakte van circa drie hectare. Een hectare daarvan valt binnen het gebied van hoge archeologische waarde. De boerderij is een gemeentelijke monument.¹ In het kader van de ontwikkeling van het gebied zijn rondom Hof ter Weide meerdere bouwblokken gepland, die deels binnen de oude perceelsgrenzen, zoals die te zien zijn op de kadastrale kaart van 1832, gebouwd zullen worden (afb. 1.7). De kern van het complex, die min of meer gelijk valt met het huidige erf van de boerderij, zal worden ingepast in de nieuwe situatie. De nieuwe bouwblokken die ten westen, noorden en oosten van Hof ter Weide ontworpen zijn, vallen deels binnen de oude kadastrale grenzen van het complex.

De archeologische resten in de ondergrond buiten het ingepaste gebied zullen door de werkzaamheden ernstig verstoord worden. Omdat behoud *in situ* niet mogelijk is, moeten de archeologische waarden door middel van een archeologische opgraving *ex situ* bewaard worden. Om de omvang, begrenzing, aard, datering, inhoudelijke kwaliteit en conservering van de mogelijk in de ondergrond aanwezige archeologische resten te onderzoeken, is een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd. Op basis van de resultaten van het proefsleuvenonderzoek wordt de vindplaats gewaardeerd en wordt er een selectieadvies uitgebracht over een eventueel vervolgonderzoek, de omvang hiervan en de te verwachten archeologische waarden. Het bevoegd gezag kan op basis van dit advies een besluit nemen over het archeologische vervolgetraject.

Voorafgaand aan het proefsleuvenonderzoek zijn oude opstallen gesloopt en is het terrein waar nodig gesaneerd.

Ook zou de bestrating deels verwijderd worden. Deze werkzaamheden, die deels binnen de oude kadastrale grenzen van Hof ter Weide zijn uitgevoerd, brachten mogelijk verstoringen van de nog aanwezige archeologische waarden met zich mee. Er konden bij deze werkzaamheden funderingsresten of andere sporen te voorschijn komen. Het doel van de begeleiding was het vastleggen van de archeologische resten die mogelijk bij de werkzaamheden blootgelegd zouden worden. Deze werkzaamheden zouden daarom, indien noodzakelijk en indien mogelijk, archeologisch begeleid worden.

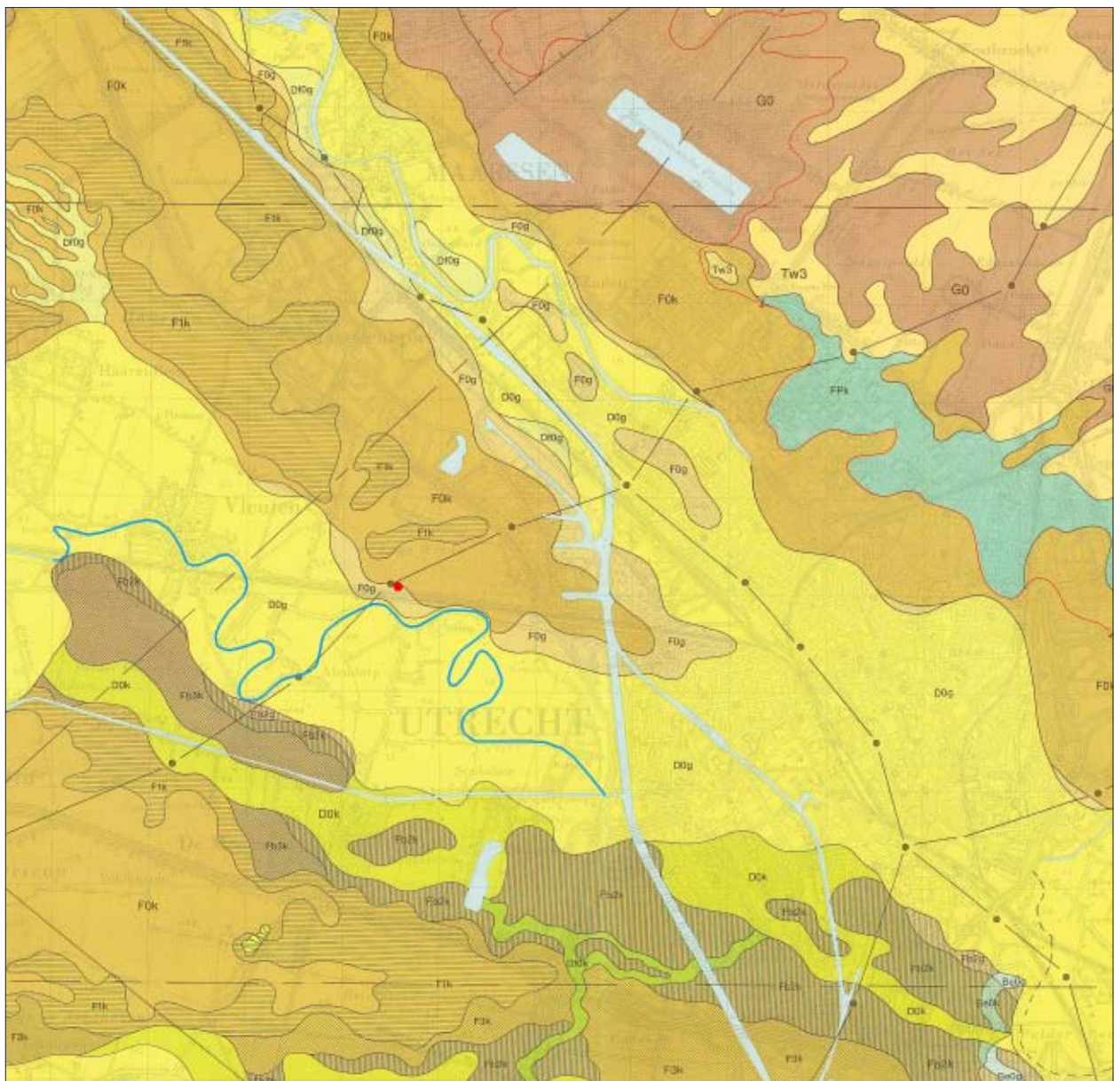
1.2 Landschappelijke, archeologische en historische achtergrond

Landschappelijk

De VINEX-locatie Leidsche Rijn ligt grotendeels op de stroomrug van de Oude Rijn, die vanaf circa 3500 voor Chr. via Utrecht naar het westen stroomde, om bij Katwijk in zee uit te monden. Deze stroomrug is ter hoogte van het plangebied ongeveer twee kilometer breed. De noordelijke rand van Leidsche Rijn ligt op de overgang naar het komgebied. De Oude Rijn werd in 1122 bij Wijk bij Duurstede afgedamd, wat het dichtslibben van de rivier versnelde. Aan het einde van de twaalfde eeuw raakte hij als vaarroute buiten gebruik. Grote delen van de rivier bleven tot circa 1300 watervoerend. De rol van de Oude Rijn werd overgenomen door een aantal gegraven vaarwegen, zoals de Leidsche Rijn, de Vleutense Wetering en de Alendorper Wetering. Een deel van de restgeul heeft in de vorm van weteringen (Alendorper Wetering) en sloten een nieuwe functie gekregen. Tot aan het begin van de ontwikkeling van de VINEX-locatie Leidsche Rijn was een groot deel van de middeleeuwse restgeul van de Oude Rijn nog zichtbaar in het landschap. Een deel van de dichtgeslibde rivier is nog altijd zichtbaar op kaarten en luchtfoto's. Een paar honderd meter ten zuiden van Hof ter Weide lag een noordelijke bocht van de Oude Rijn.² Hof ter Weide ligt op de overgang van de stroomrug naar de komgronden (afb. 1.2).

Archeologisch

In de directe omgeving van Hof ter Weide is in het verleden een beperkt aantal archeologische onderzoeken uitgevoerd. Door de ligging op de overgang van de stroomrug en het komgebied, dat zich ten noorden van het onderzoeksgebied uitstrekt, heeft een groot deel van

Afb. 1.2 De onderzoekslocatie op de geomorfologische kaart. Hof ter Weide ligt op overgang van de stroomrug naar het komgebied.

de omgeving op de archeologische waardenkaart een lage verwachting.

In 2000 is er bouwhistorisch onderzoek uitgevoerd naar Hof te Weide.³ Het doel van dit onderzoek was het doen van aanbevelingen voor de herontwikkeling van het complex, om het historische karakter zoveel mogelijk behouden of zelfs te versterken. De hoofd vleugel van de huidige boerderij bleek in grote delen nog uit de veertiende en vijftiende eeuw te dateren.

Voorafgaand aan de verbreding en verhoging van de spoorlijn Utrecht-Woerden-Gouda is door RAAP een booronderzoek uitgevoerd om eventueel aanwezige vindplaatsen in het tracé en de mate van verstoring vast te stellen.⁴ Naar aanleiding van dit booronderzoek heeft BAAC in 2003 een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd. Hierbij zijn weinig archeologische sporen aangetroffen. Wel zijn er sporen van een percelering waargenomen, die

waarschijnlijk te relateren zijn aan het iets noordelijker gelegen Hof ter Weide.⁵

Archeologen van de afdeling Erfgoed van de gemeente Utrecht hebben in 2008 bij een waarneming direct ten zuiden van de boerderij en direct onder de bestrating muurwerk aangetroffen.⁶ Waarschijnlijk zijn het de resten van een bijgebouw, zoals bijvoorbeeld een schuur, uit de achttiende of de negentiende eeuw. Bij een waarneming in 2009, toen de sloot langs de spoorlijn verbreed werd, is er een grote dichtheid aan grondsporen waargenomen.⁷ Deze zijn waarschijnlijk te duiden als kuilen, paalkuilen en greppels op het achtererf van Hof ter Weide. De sporen konden door tijdgebrek niet getekend worden. In de stortgrond is dierlijk bot en aardewerk uit de late middeleeuwen en vroege Nieuwe Tijd gezien. Omdat de context van dit materiaal onbekend was, is het niet verzameld.

Historisch

Hof ter Weide was een uithof van het Johanniterconvent in de binnenstad van Utrecht. Vanuit de Hof ter Weide werd een deel van de landerijen van deze orde beheerd.⁸ De exacte ouderdom van het complex is niet bekend; de oudste historische vermelding dateert uit 1310. Het stenen huis wordt echter pas in de late zestiende eeuw voor het eerst genoemd, maar Bardet vermoedt dat het in 1464 al bestond.⁹

Het langwerpige voorhuis van de witgepleisterde boerderij is het enige nog (bovengronds) aanwezige bouwdeel van het van oorsprong middeleeuwse complex Hof ter Weide, dat langs de in 1959 gedempte Vleutense Wetering lag. De oudste bouwhistorische elementen van het nog bestaande deel van het gebouw dateren uit de veertiende en vijftiende eeuw.¹⁰ Er zijn echter redenen om aan te nemen dat de hofstede in oorsprong ouder is. De Johanniterorde was al sinds 1122, en mogelijk nog eerder, in Utrecht aanwezig, en bij het archeologische proefonderzoek is binnen de oude kadastrale begrenzing aardewerk uit de twaalfde en dertiende eeuw gevonden. Het gebied waarin de uithof ligt, is in de elfde eeuw ontgonnen.¹¹ Aangezien de orde pas in 1096 in Palestina is opgericht, kon de orde niet al sinds de ontginningen in het gebied aanwezig zijn geweest. Waarschijnlijk gaat het dus om een latere schenking.

Hof ter Weide was een uithof van waaruit de landerijen van de orde beheerd werden en waar de tienden verzameld werden. De opbrengst van de landerijen werd

gebruikt voor het gasthuis (ziekenhuis) dat de orde in de stad Utrecht had. Na de reformatie in 1580 kwam Hof ter Weide in beheer bij de Staten van Utrecht, hoewel het eigendom bleef van het geseculariseerde Catharijnegasthuis. Vanwege financiële problemen werd in 1656 begonnen met de verkoop van de bezittingen. Pas in 1741 werd de Hof ter Weide als laatst overgebleven bezit geprivatiseerd. Tussen 1750 en 1766 zijn grote delen van complex gesloopt. Dat valt althans af te leiden uit verschillende afbeeldingen uit deze periode. De statige uithof werd een gewone boerderij. De huidige hoofd vleugel van de boerderij is oorspronkelijk de lagere vleugel van de uithof (afb. 1.3, 1.4, 1.5).

De eerste grote verstoring van deze oude landschappelijke inrichting ontstond toen in 1855 de Nederlandse Rhijnspoorweg Maatschappij de spoorlijn Utrecht-Gouda-Rotterdam liet aanleggen. De spoorlijn liep van oost naar west over het terrein van de hofstede, waardoor het zuidelijke deel van het perceel afgesneden werd van de boerderij. Op de kadastrale kaart uit 1832 (afb. 1.7) is de oude situatie nog te zien. Op de plaats van de spoorlijn staan twee hooibergen en een schuur. Waarschijnlijk zijn de nu nog aanwezige schuren als vervanging voor de in 1855 gesloopte schuren gebouwd.

Bij een grote ruilverkaveling de jaren '50 zijn de oude watergangen gedempt. De weg langs de Vleutense Wetering verdween eveneens. Langs de noordzijde van de spoorlijn werd de nieuwe Hof ter Weydeweg aangelegd. De toegang

Afb. 1.3 Hof ter Weide langs de Vleutense Wetering in 1744 door Jan de Beijer, nog met hoge vleugel, traptoren en poortgebouw, gezien richting het westen. Bron: Het Utrechts Archief, catalogusnummer 37950.

Afb. 1.4 Hof ter Weide in 1731, gezien richting het oosten, door L.P. Serrurier. In de verte de Domtoren. Bron: Het Utrechts Archief, catalogusnummer 202077.

Afb. 1.5 Hof ter Weide in 1766, eveneens gezien richting het oosten, door D. van der Burg. Een groot deel van het complex is gesloopt. Bron: Het Utrechts Archief, catalogusnummer 202080.

van het complex lag vanaf toen niet meer aan de voorkant, maar aan de achterkant. De boerderij kwam zo met de achterkant naar de weg te liggen. Ten noordwesten van de boerderij is toen een aantal grote schuren gebouwd (afb. 1.6).

Rond het jaar 2000 is ProRail begonnen met het aanleggen van de verhoogde spoorlijn, die tegelijkertijd werd verdubbeld naar vier sporen. Aan de zuidzijde van de bestaande spoorlijn werden eerst twee nieuwe sporen op een talud gebouwd, waarna op de plaats van de oude spoorlijn op maaiveldniveau eveneens twee nieuwe, hooggelegen sporen zijn aangelegd. Om ruimte te scheppen voor deze nieuwe, bredere spoordijk is de Hof ter Weydeweg opgebroken en is de spoorsloot naar het noorden verlegd. De boerderij kreeg een nieuwe inrit vanaf de eveneens nieuwe Muscalleaan. Opnieuw is er dus een deel van het middeleeuwse complex onder de spoorlijn verdwenen. In het najaar van 2012 is de bouw van woon- en winkelpanden rondom Hof ter Weide begonnen, waardoor de oude uithof volledig ingesloten zal zijn door de oprukkende stad.

1.3 Onderzoeksvragen

Om tot een goed onderbouwd selectieadvies te komen zijn er in het PvE voor zowel de begeleiding als het proefsleuvenonderzoek onderzoeksvragen opgesteld.¹²

Kern Hof ter Weide (begeleiding)

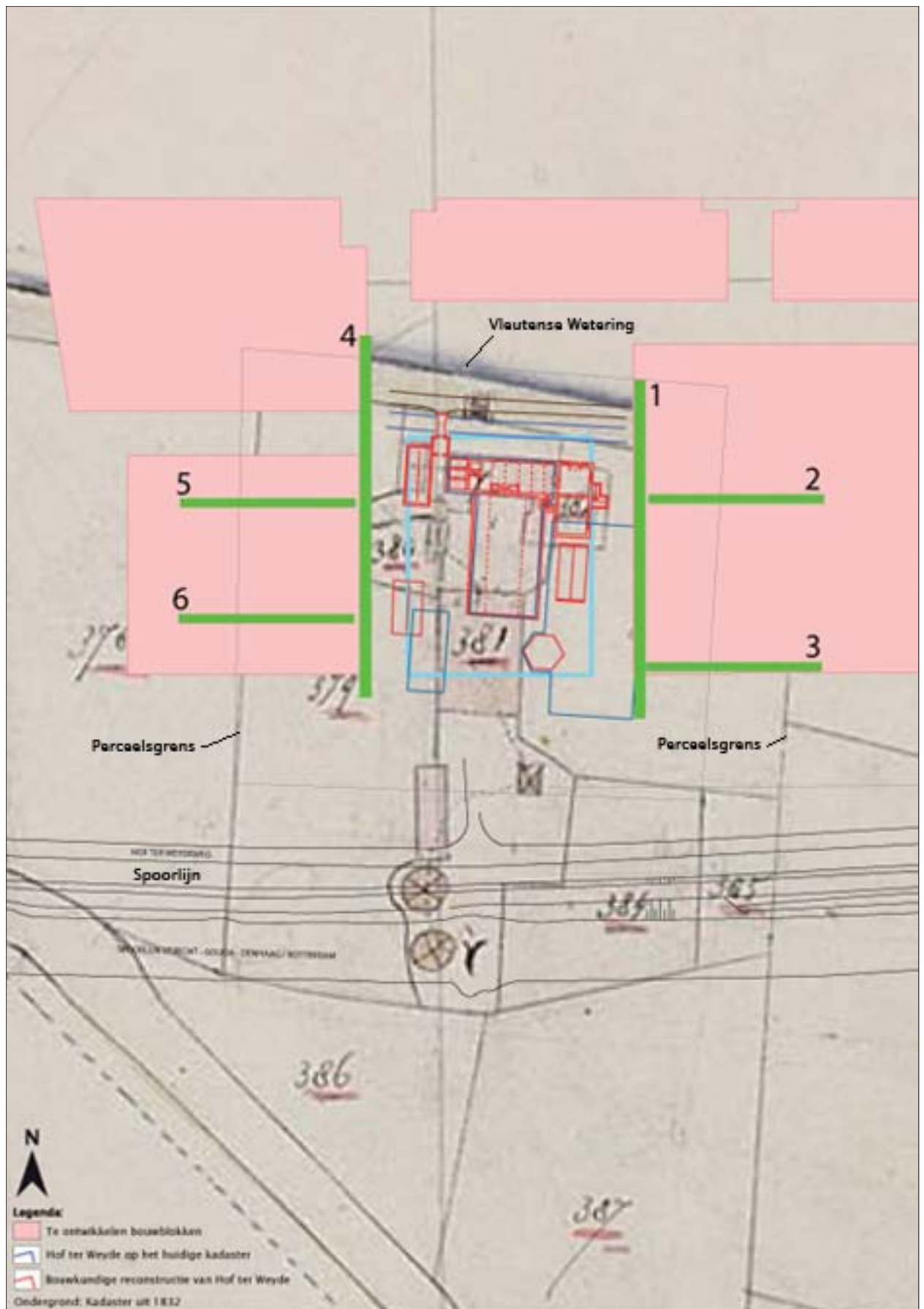
- Van welk gebouw van de Hof ter Weide zijn de eventuele aangetroffen funderingsresten onderdeel?
- Valt er iets te zeggen over de bouwkundige relatie tussen de verschillende funderingen? Is er eventueel sprake van meerdere (bouw) fasen?
- Is er iets te zeggen over de datering van de funderingsresten? Bijvoorbeeld door middel van baksteenformaten en/of vondstmateriaal?
- Hoe verhoudt de positie van de funderingen zich tot bekende plattegronden, kaartmateriaal en/of reconstructietekeningen?
- Wat is de aard en datering van eventuele overige blootgelegde archeologische sporen? Hoe verhouden deze zich tot de gebouwen van de Hof ter Weide?

Omgeving Hof ter Weide (proefsleuven)

- Zijn er funderingsresten van bijgebouwen, behorende bij de Hof ter Weide aanwezig in de ondergrond? Zo ja, aan welke gebouwen zijn deze toe te wijzen?
- Valt er iets te zeggen over de bouwkundige relatie tussen de verschillende funderingen? Is er eventueel sprake van verschillende bouwfasen?

Afb. 1.6 Hof ter Weide op een luchtfoto uit 1992, gezien richting het noorden. In het midden de grote witte stal uit de negentiende eeuw, met erachter, haaks erop, het middeleeuwse deel van de uithof. Rechts staat de ligboxenstal, linksboven de grote schuren. Bron: Het Utrechts Archief, catalogusnummer 85586.

Afb. 1.7 Het puttenplan zoals gepland in het PvE met in groen de proefsleuven en in roze de geplande bouwblokken, geprojecteerd op de kadastrale kaart uit 1832 (Dielemans 2012, bijlage 5). Zie afb. 2.1 voor de ligging van de daadwerkelijk aangelegde proefsleuven.

- Is er iets te zeggen over de datering van de funderingsresten? Bijvoorbeeld door middel van baksteenformaten en/of vondstmateriaal?
- Hoe verhoudt de positie van de funderingen zich tot bekende plattegronden, kaartmateriaal en/of reconstructietekeningen?
- Zijn er overige archeologische sporen in de ondergrond aanwezig? Zo ja, wat is de aard en datering van deze sporen?
- Zeggen sporen en vondstmateriaal iets over de activiteiten die rond Hof ter Weide hebben plaatsgevonden? Bijvoorbeeld ambachtelijke of landbouwgerelateerde activiteiten?
- Kan iets gezegd worden over het landgebruik/de landindeling rond Hof ter Weide?
- Is het erf rond de Hof ter Weide door de proefsleuven te begrenzen? Zo ja, waar ligt deze grens?
- Hoe verhouden de sporen en structuren zich tot de noordelijk gelegen, oude Vleutense Wetering?
- Kan iets worden gezegd over de datering en oorsprong van deze wetering?
- Wat is de kwaliteit en conservering van de aangetroffen sporen en vondsten?
- In welke mate is het onderzoeksterrein verstoord?

1.4 Uitvoering

Het archeologische onderzoek is uitgevoerd conform de richtlijnen van de KNA 3.2, die ten tijde van het onderzoek geldig was. De te volgen methode, voor zowel de begeleiding als voor het proefsleuvenonderzoek, is beschreven in het PvE.¹³ De in het PvE beschreven methode kon niet altijd gevolgd worden en in overleg met het bevoegd gezag is er in die gevallen van het PvE afgeweken.

Begeleiding

Voorafgaand aan het proefsleuvenonderzoek kon beginnen, zijn de niet-ingepaste opstallen gesloopt en is het terrein milieukundig gesaneerd. Deze werkzaamheden konden (vrijwel) niet begeleid worden omdat er veel asbest in de bodem aanwezig was. De sloop van de grote ligboxenstal met een gierkelder aan de zuidoostzijde van Hof ter Weide zou begeleid worden omdat er mogelijk funderingen van oudere gebouwen aanwezig waren. Rondom de stal bleek er ondergrond echter diep verstoord. Bij de bouw van de stal is een grote en diepe bouwput gegraven, die daarna is volgestort met scherp zand. Alle eventueel aanwezige archeologische resten zijn daarbij verloren gegaan.

Ten zuiden van Hof ter Weide zou op het achtererf en binnen de oude kadastrale grenzen de bestrating verwijderd worden. Bij een de waarneming in 2008 is vastgesteld dat vrijwel direct onder de verharding funderingen aanwezig zijn. Deze bestrating is echter (nog) niet verwijderd, waardoor dit deel van de begeleiding eveneens niet uitgevoerd is.

Proefsleuven

In het PvE waren zes proefsleuven voorzien, strategisch verdeeld over het te ontwikkelen deel van het terrein, voor zover dit binnen de oude kadastrale grenzen van Hof ter Weide viel. Niet alle zes proefsleuven konden echter volgens plan aangelegd worden.

Sleuf 2 en 3 konden niet over de geplande lengte worden aangelegd omdat er ten tijde van het onderzoek een gronddepot lag. In het deel van deze sleuven dat wel aangelegd is, werden ten oosten van de omgrachting bijna geen sporen meer aangetroffen. Ondanks de beperkte lengte hebben de sleuven dus toch voldoende resultaten opgeleverd om tot een selectieadvies voor dit deel van het onderzoeksgebied te komen. Aan de noordwestkant van het onderzoeksgebied is grootschalig gesaneerd. Door de aanwezigheid van asbest kon dit niet archeologisch begeleid worden. Bij het aanleggen van werkput 4 werd nog meer asbest gevonden waardoor de sleuf minder ver richting het noorden is gegraven dan gepland.

Omdat er vlak voor het onderzoek van start ging sloten gedempt waren, was de waterhuishouding vooral aan de westzijde van Hof ter Weide ernstig ontregeld. Bovendien regende het veel tijdens het onderzoek. De sleuven kwamen snel vol water te staan, waardoor het moeilijk, zelfs bijna onmogelijk, was om het gewenste tweede vlak aan te leggen. Ook konden veel sporen vanwege het water niet gecoupeerd worden (afb. 1.8).

Sleuf 5 is vanwege de wateroverlast noordelijker aangelegd dan gepland. Omdat sleuf 5 noordelijker is aangelegd, ter plaatse van geplande sleuf 6 asbest aanwezig was en vanwege de wateroverlast, is in overleg met het bevoegd gezag, besloten om sleuf 6 niet aan te leggen. De vijf proefsleuven bleken voldoende om de onderzoeksvragen te beantwoorden.

Methode

De vlakken zijn machinaal aangelegd met een graafmachine, waarbij gebruik gemaakt is van een schaaftak. De putten zijn laagsgewijs aangelegd, waarbij steeds gebruik gemaakt is van de metaaldetector. Alle aangelegde vlakken van de putten zijn 1:50 getekend, de coupes en profielen zijn op schaal 1:20 getekend. Alle vlakken, profielen en coupes zijn getekend en digitaal gefotografeerd. Al het relevante vondstmateriaal is verzameld om de sporen en het complex te kunnen waarderen en dateren. De sporen zijn doorgenummerd; er is niet in elke put met spoornummer 1 begonnen.

Er zijn vijf proefsleuven aangelegd van vier meter breed en met een totale oppervlakte van 918 m². Op een oppervlakte van 162 m² is in de sleuven 1 en 4 een tweede vlak aangelegd. Er zijn 62 spoornummers en 28 vondstnummers uitgedeeld. Er zijn 155 digitale foto's gemaakt en er zijn drie tekenvellen gebruikt voor de vlak-, coupe- en profieltekeningen. De sporenlijst is in deze rapportage opgenomen als bijlage 1, de vondstenlijst als bijlage 2.

Afb. 1.8 Extreme wateroverlast in werkput 4, gezien richting het zuiden.

Personele inzet

Het onderzoek is uitgevoerd door archeologen van de afdeling Erfgoed van de gemeente Utrecht: C.M.W. den Hartog (projectleider), Y. Raczynski-Henk (archeoloog) en A. Hemelaar (veldmedewerker en metaaldetectie). Het onderzoek is uitgewerkt en gerapporteerd door E. van Wieren, eveneens werkzaam bij de gemeente Utrecht . De graafmachine werd bestuurd door R. Gardenier en R. Vermeulen van Gardenier v.o.f. uit Langbroek. De metaalvondsten zijn onderzocht door N.D. Kerkhoven en het aardewerk door S. Ostkamp.

2 Resultaten

2.1 Inleiding

Rondom Hof ter Weide zijn vijf proefsleuven van vier meter breed aangelegd (afb. 2.1). De lengte van de vijf sleuven bedroeg 230 m, de onderzochte oppervlakte is 918m². Er zijn 62 sporen gedocumenteerd (afb. 2.2, zie ook bijlage 1 sporenlijst). De sporen zijn doorlopend genummerd; er is dus niet in elke sleuf opnieuw bij spoornummer 1 begonnen. Sporen die in meerdere sleuven herkend zijn, hebben in de verschillende sleuven hetzelfde spoornummer gekregen. De lagen in de bodemopbouw hebben geen spoornummer maar een letter gekregen. De aangetroffen sporen zijn kuilen, paalkuilen, grachten en sloten/greppels en deze dateren van de twaalfde tot in de negentiende/vroege twintigste eeuw. De sporen die relevant zijn voor het beantwoorden van de onderzoeksvragen en voor het waarderen van de site worden hieronder per werkput besproken. Er is vanwege de wateroverlast maar een zeer beperkte aantal sporen gecoupeerd, waardoor de aard en de datering van de meeste sporen onbekend gebleven zijn.

2.2 Bodemopbouw

Hof ter Weide ligt op de rand van de stroomrug van de Oude Rijn, op de overgang naar de komgebieden (afb. 1.2). Enige honderden meters ten zuiden van het onderzoeksgebied ligt de restgeul van de middeleeuwse Rijn. Er zijn bij het proefsleuvenonderzoek geen profielen gedocumenteerd ten behoeve van een landschappelijke of bodemkundige reconstructie.

De bodemopbouw kon het best vastgelegd worden in het profiel van spoor 20, de oostelijke gracht van het uithofcomplex (afb. 2.6). De ondergrond bestaat uit lagen lichte klei (Ks3) en zware zavel (Ks4). Onderin de coupe was een pakket rietveen zichtbaar. Onder de bouwvoor is een ophogingpakket uit de late middeleeuwen of vroege Nieuwe Tijd aanwezig. In de coupe van spoor 20 is hieronder een laklaag gezien. In werkput 4 is vastgesteld dat onder een natuurlijke of mogelijk antropogene laag (dezelfde laklaag?) een tweede sporenniveau uit de middeleeuwen aanwezig is. In het noorden van sleuf 4 lijkt een natuurlijke verhoging (ruggetje) aanwezig te zijn. Hier is het vlak wat hoger aangelegd (circa 0,50 m+NAP). Het oudste bouwdeel van Hof ter Weide staat op deze natuurlijke verhoging. De vulling van de sporen bestond, overeenkomstig met de natuurlijke ondergrond, uit lichte klei (Ks3) en zware zavel (Ks4).

Maaiveldhoogtes

De hoogte van het maaiveld binnen het onderzoeksgebied varieerde aanzienlijk (afb. 2.1) en lag tussen 1,30 m +NAP aan de oostzijde tot 0,51 m +NAP aan het westelijke einde van werkput 5. Van zuid naar noord, dit is van de stroomrug richting het komgebied, liep de maaiveldhoogte af van 1,19 m +NAP tot 0,61 m +NAP. Van oost naar west varieerde de hoogte van het maaiveld van 0,75 m +NAP aan het oostelijke einde van werkput 2, tot 0,51 m +NAP in het westen. Hier lag tot kort voor de opgraving een drassige paardenweide. Het erf rondom de boerderij ligt wat hoger dan de directe omgeving. Wel moet in gedachten gehouden worden dat de bovengrond rondom de boerderij vlak voor het onderzoek vergraven is (o.a. bij de sloop van opstallen, de saneringen, het dempen van sloten en het verwijderen bomen) en dat er daarom maar een beperkt aantal maaiveldhoogtes genomen is.

Vlakhoogtes

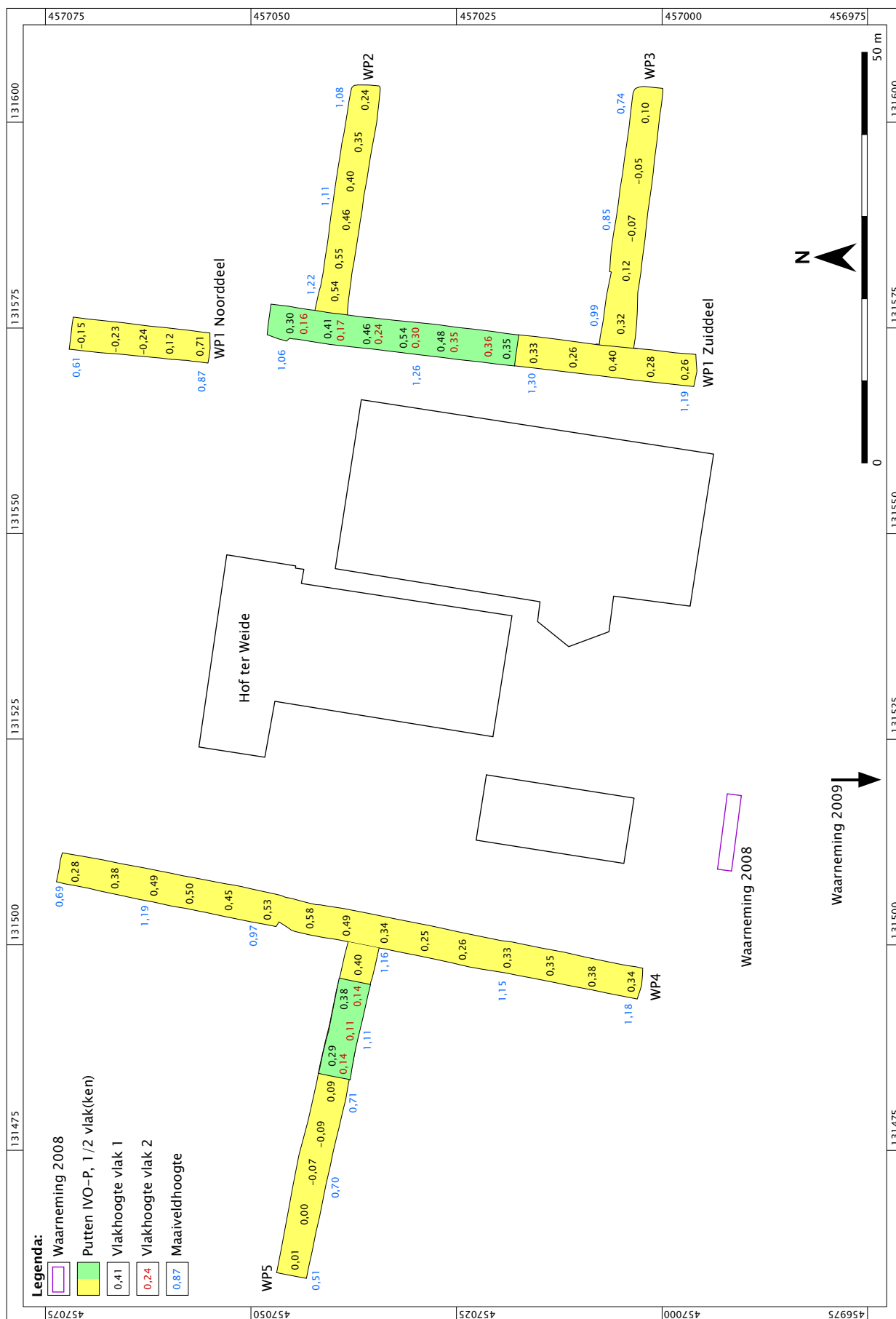
De hoogte van het eerste vlak varieert aanzienlijk, onder meer vanwege aanwezige verstoringen (afb. 2.1). Ook bij de grotere watergangen, die deels pas in 1959 gedempt zijn, is het vlak dieper aangelegd. In werkput 1 was het vlak goed leesbaar op circa 0,30 m tot 0,20 m +NAP. In het midden van de werkput, waar het eerste vlak op 0,46 m tot 0,54 m +NAP lag, is een tweede vlak aangelegd op 0,35 m tot 0,16 m +NAP. In het zuiden van het noordelijke deel van werkput 1 ligt het vlak hoog: 0,71 m +NAP. Door de aanwezige leidingen kon het vlak hier niet verder verdiept worden. In de rest van deze sleuf is het vlak vrij diep aangelegd vanwege de Vleutense Wetering, die pas in 1959 gedempt is. Het vlak ligt hier op 0,12 m +NAP tot 0,24 m -NAP.

In werkput 2 ligt het vlak op 0,32 m +NAP in het westelijke deel, maar aanzienlijk dieper in het oostelijke deel. Ter hoogte van de oostelijke gracht (spoor 20) ligt het vlak op 0,07 m -NAP.

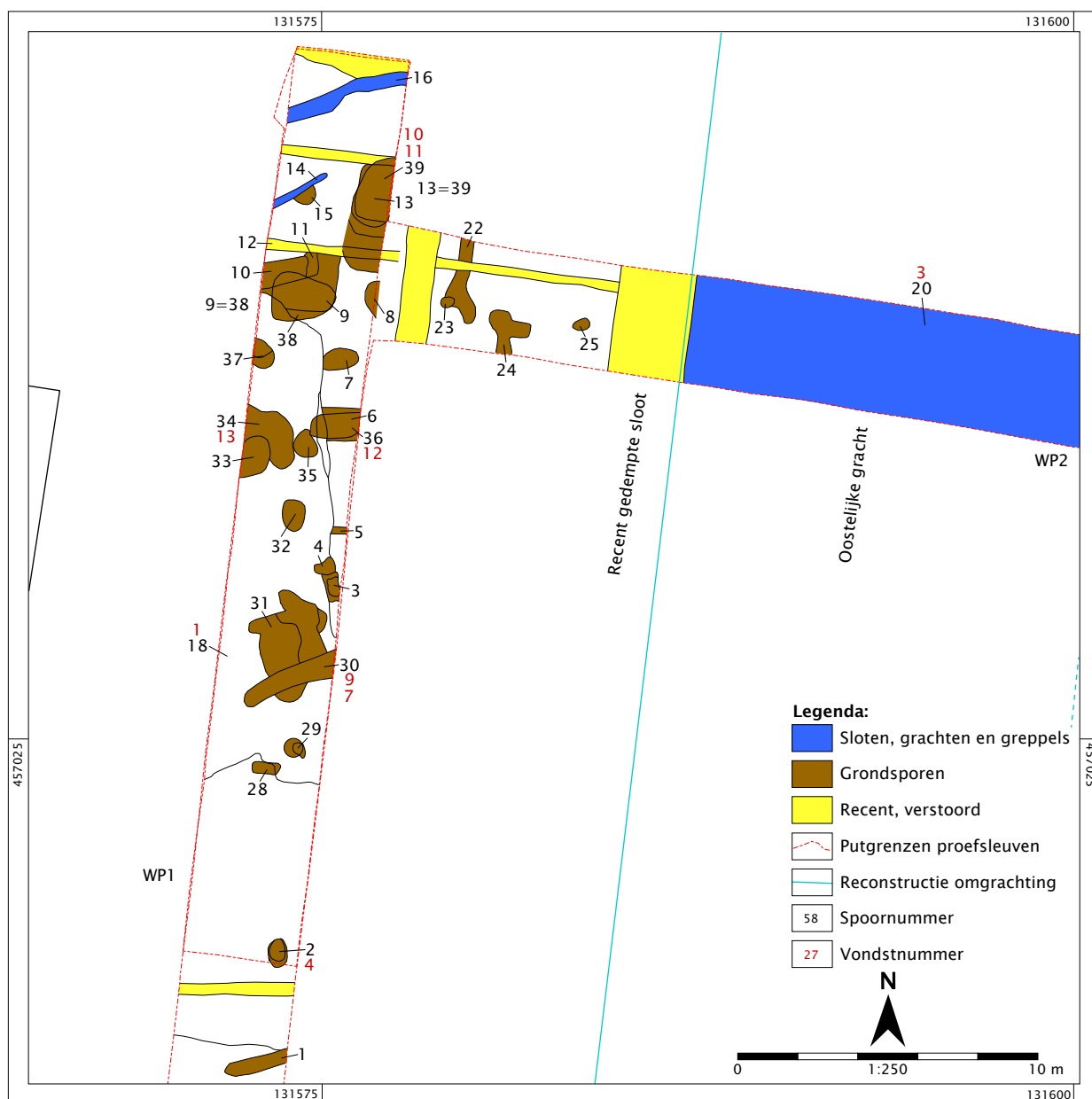
Het eerste vlak van werkput 3 ligt hoger dan het vlak van sleuf 1: op 0,54 m +NAP in het westen tot 0,24 m +NAP in het oosten.

Het vlak in werkput 4, ten westen van Hof ter Weide, ligt in het zuidelijke deel van de sleuf rond 0,35 m +NAP. Vanwege de wateroverlast moest het vlak echter hoger aangelegd worden: in het midden van de sleuf ligt het vlak op circa 0,50 m +NAP. In het noordelijke deel van de sleuf, waar de Vleutense Wetering lag, ligt het vlak weer dieper: tot 0,28 m +NAP.

In dwarssleuf 5 ligt het eerste vlak op 0,40 m +NAP in het oosten, bij de aansluiting met werkput 4, maar in het

Afb. 2.1 Het puttenplan met de vijf aangelegde proefsleuven, de vlak- en de maaiveldhoogtes.

Afb. 2.2b Uitsnede van de allesporenkaart, met de sporenconcentratie in het noordelijke deel van proefsleuf 1.

Afb. 2.3 Coupe van spoor 36, een diepe paalkuil, gezien richting het zuiden.

westen veel lager. Het diepste punt ligt daar op -0,09 m -NAP ter plaatste van de westelijke gracht. In het oostelijke deel van deze sleuf, waar het vlak hoger ligt, is een tweede vlak aangelegd op 0,11 m tot 0,14 m +NAP.

2.3 Sporen per sleuf

Sleuf 1

Sleuf 1 bestaat uit twee delen. Er ligt een vrij dikke, rommelige, vrij recente laag boven op het sporenniveau. Het zuidelijkste deel van het zuidelijke segment van sleuf 1 is was verstoord, maar het is waarschijnlijk dat er op een dieper niveau nog wel sporen aanwezig zijn. In het noordelijke deel van de sleuf, waar deels een tweede vlak

aangelegd is, zijn op een dieper niveau sporen aangetroffen. In het noordelijke deel van de sleuf, waar het tweede vlak is aangelegd, is de spoordichtheid hoog. De sporen zijn (grote) kuilen, paalkuilen en greppels. Omdat er maar een paar sporen gecoupeerd zijn, heeft slechts een klein deel van de sporen (dateerbaar) vondstmateriaal opgeleverd.

Een fragment protosteengoed (vnr. 12) dateert spoor 36 in de dertiende eeuw. Het is een grote paalkuil van 110 cm diep, waarschijnlijk van een hooiberg (afb. 2.3). Onderin was nog hout aanwezig (in slechte staat).

Spoor 34 dateert op basis van een scherp kogelpotardewerk (vnr. 13) in de periode 1250-1350. Uit dit spoor komt ook een stuk tufsteen, mogelijk van de sloop van een deel van de uithofgebouwen in het midden van de achttiende eeuw.

Spoor 39 is een grote kuil of mogelijk een greppel of sloot (afb. 2.4). Het spoor bleek in coupe veel groter dan op het vlak. Op vlak was alleen vulling 1 zichtbaar; vulling 2 en 3 werden pas in de coupe herkend (afb. 2.4). Het vondstmateriaal (vnrs. 10 en 11) bestaat uit een stukje daklei en een zwaar gecorrodeerd fragment van een ijzeren voorwerp. Het spoor heeft geen dateerbaar vondstmateriaal opgeleverd.

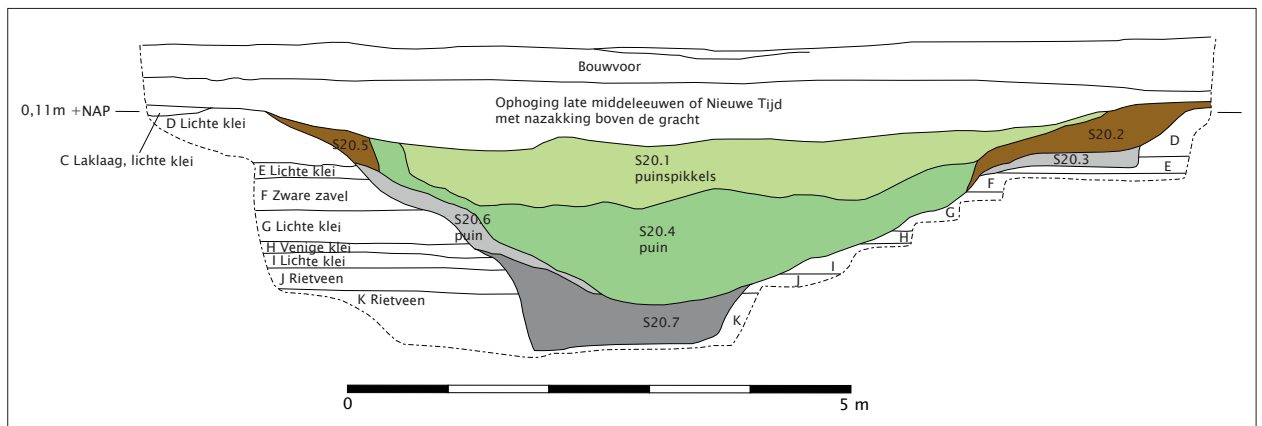
In het tweede, noordelijke segment is van proefsleuf 1 is de gedempte Vleutense Wetering aangetroffen (spoor 18, spoor 19). De wetering is pas in 1959 bij de ruilverkavelingen gedempt, en dat is bij in de coupe goed zichtbaar (afb. 2.5). De wetering is gevuld met losse grond en puin. De waterpartij is circa 7 m breed en 2 m diep. Vanwege het instortingsgevaar is de coupe niet getekend.

Afb. 2.4 Coupe van de grote kuil of sloot spoor 39, gezien richting het oosten.

Afb. 2.5 De coupe over de Vleutense Wetering, gezien richting het westen.

Afb. 2.6a Coupetekening van de oostelijke gracht. De verschillende fasen van de gracht zijn in grijs, bruin en groen aangegeven.

Afb. 2.6b De coupe van de oostelijke gracht, gezien het noorden.

Sleuf 2

Sleuf 2 ligt haaks op sleuf 1 en diende om de oude oostelijke begrenzing van Hof ter Weide te onderzoeken. Hof ter Weide blijkt aan de oostzijde begrensd te zijn door een brede watergang (spoor 20). In de gracht is een met lood verzwaarde werpkoot gevonden (vnr. 3). Ten oosten van de gracht zijn nog twee grote, niet dateerbare kuilen aangetroffen (spoor 28 en spoor 29). Proefsleuf 2 kon niet zo ver naar het oosten aangelegd worden als gepland was omdat nog er een gronddepot aanwezig was. De lengte van de sleuf was echter voldoende om de begrenzing van de uithof vast te stellen.

Sleuf 3

Sleuf 3 ligt net als sleuf 2 haaks op sleuf 1. Ook deze sleuf is vanwege het gronddepot korter dan gepland. De oostelijke gracht van Hof ter Weide (spoor 20) is ook in deze sleuf aangetroffen. In deze sleuf is een profiel over de gracht gezet: hij blijkt 10 m breed en 3 m diep, waarbij in de bovenste vulling recent materiaal zit. Het water heeft dus lang open gelegen. De oostelijke gracht is meerdere malen opnieuw uitgegraven (afb. 2.6).

Spoor 21 is een sloot die geen daterend materiaal heeft opgeleverd. Hij heeft waarschijnlijk aangesloten op de gracht, maar door het plaatselijk dieper aangelegde vlak is deze aansluiting niet langer zichtbaar.

Sleuf 4

Sleuf 4 ligt noord-zuid gericht aan de westzijde van Hof ter Weide. Aan de noordzijde loopt hij minder ver door dan gepland omdat er hier veel asbest in de bodem aanwezig was. Het zuidelijke deel van de sleuf is relatief leeg. Er zijn twee - waarschijnlijk relatief jonge - kadaverkuilen aangetroffen (spoor 41 en spoor 42).

Spoor 43 is een grote waterpartij, wellicht een vijver, die haaks op de sleuf ligt. Dit spoor is niet aangetroffen in sleuf 1 ten oosten van Hof ter Weide en het zal dus ergens ten oosten van sleuf 4 eindigen. Er zijn geen vondsten uit dit spoor afkomstig; wel zijn er in dit deel van de proefsleuf opvallend veel aanlegvondsten verzameld (vnrs. 19 en 20). De precieze herkomst van dit materiaal is niet bekend, maar een relatie met de waterpartij is (in elk geval voor een deel van de vondsten) aannemelijk. De datering van de vondsten loopt uiteen van 1200 tot 1750, wat erop wijst dat het vondstmateriaal niet allemaal uit het primaire vullingen van het spoor kan komen, maar ook uit de bouwvoor of uit van elders aangevoerde grond waarmee de waterloop gedempt is afkomstig zal zijn. Ten noorden van deze waterpartij is de dichtheid aan sporen veel hoger. De sporen bestaan uit kuilen, paalkuilen en greppels (spoor 49). In het noorden van de sleuf is de Vleutense Wetering weer aangetroffen (spoor 56). Sleuf 4 kon vanwege de asbestvervuiling minder ver naar het noorden aangelegd worden dan sleuf 1. Hierdoor is de noordelijke oever van de wetering niet bereikt. De wetering is in deze sleuf niet gecoupeerd. Geen van de sporen in deze sleuf heeft vondsten opgeleverd; alle vondsten zijn aanlegvondsten (vnrs. 15-25). Het aardewerk dateert tussen 1100 en 1750, met een nadruk op de periode tussen circa 1300 en 1500.

Onder een vermoedelijke ophogingslaag is een tweede sporenniveau aanwezig. De oudste bewoning aan deze zijde van het onderzoeksgebied lijkt in de twaalfde eeuw

te dateren. Kort voor het onderzoek van start ging is er een sloot gedempt, waardoor de waterhuishouding verstoord was. Het grondwater stond hier erg hoog. Door de wateroverlast kon er geen tweede vlak aangelegd worden en was het couperen van de sporen vrijwel onmogelijk, waardoor deze oudste fase niet goed onderzocht kon worden.

Sleuf 5

Sleuf 5 is een van de twee dwarssleuven die aan de westzijde van Hof ter Weide gepland waren. Vanwege de wateroverlast in het zuidelijke deel van dit deel van het onderzoeksgebied, en omdat het zuidelijke deel van sleuf 4 vrij leeg was, is besloten om de eerste dwarssleuf wat verder naar het noorden aan te leggen. In het oostelijke deel van deze sleuf zijn zes sporen aangetroffen: vier kleine kuilen of paalkuilen, een sloot of greppel en een grote kuil met een aslaag (spoor 59, afb. 2.7). Het roodbakkende aardewerk en het steengoed (vnr. 26) uit de grote kuil dateren het spoor in de periode 1575-1700. Een scherp steengoed uit de veertiende eeuw moet als opspit gezien worden. In deze sleuf is er over een korte afstand een tweede vlak aangelegd, waarbij onder een natuurlijke zavelaag sporen tevoorschijn kwamen (sporen 61, 62 en 63). In deze sporen is geen daterend vondstmateriaal aangetroffen.

In deze sleuf is ook de westelijke gracht van Hof ter Weide aangetroffen (spoor 60, afb. 2.8). De enige scherp uit dit spoor (vnr. 27) dateert tussen 1650 en 1750. De gracht is in deze put gecoupeerd. Hij is circa 10 m breed en 3 m diep. De coupe kon vanwege het instortingsgevaar niet getekend worden. Ten westen van de gracht zijn, op een waarschijnlijk vrij recente concentratie paardenbotten (kadaverkuil) na, geen sporen meer aanwezig.

Afb. 2.7 Coupe over spoor 59, een grote kuil, gezien richting het zuiden.

Afb. 2.8 De coupe over de westelijke gracht in werkput 5, gezien richting het noordwesten.

2.4 Vondstmateriaal

Er zijn 28 vondstnummers uitgedeeld (zie bijlage 2 vondstenlijst). Het grootste deel van het vondstmateriaal bestaat uit aanlegvondsten, waaronder metaalvondsten die tijdens bij het laagsgewijs verdiepen met de metaal-detector gevonden zijn. Van een deel van de aanlegvondsten is het aannemelijk dat ze uit sporen komen. Acht vondstnummers zijn zeker afkomstig uit sporen (kuilen, paalkuilen of greppels); hiervan bevatten er vier dateerbare vondsten (aardewerk en metaal).

Het grootste deel van het vondstmateriaal bestaat uit aardewerk (70 stuks). Daarnaast zijn er metalen voorwerpen (34x), dierlijk bot (2x), verbrande leem (2x), keramisch bouw materiaal (19x) en natuursteen (13x) zoals dakleien en tufsteen geborgen. De datering van het vondstmateriaal loopt van de twaalfde eeuw tot in de vroege twintigste eeuw. Het aardewerk is gedetermineerd door S. Ostkamp en de metalen voorwerpen zijn onderzocht door N.D. Kerkhoven.

Dierlijk bot is beperkt verzameld. Zo is er vanwege de beperkte ouderdom geen bot meegenomen van de concentratie paardenbotten in werkput 5 en uit twee knekelkuilen (spoor 41 en 42) in werkput 4. Ook botfragmenten zonder context die bij het aanleggen van de vlakken aangetroffen werden, zijn niet verzameld. In de oostelijke gracht van de uithof is een met lood verzwaarde werpkoot gevonden (vnr. 3). Het tweede stuk dierlijk bot,

een rib (van een lam?) met snijsporen komt uit een kuil (vnr. 4, spoor 2).

Het natuursteen, het dierlijke bot en het bouw materiaal zijn gezien de context (het zijn veelal aanlegvondsten) en de beperkte aantallen slechts zeer beperkt behandeld (zie bijlage 2: vondstenlijst).

2.5 Conclusie

Bij het proefsleuvenonderzoek zijn sporen en vondsten uit de periode 1100-1925 aangetroffen. Het erf van Hof ter Weide werd aan de oost- en westzijde begrensd door een brede sloot of gracht en aan de noordzijde door de Vleutense Wetering. Aan de zuidzijde is geen begrenzing aangetroffen. Binnen deze omgrachting is de spoordichtheid deels hoog, maar plaatselijk ook minder hoog. In het algemeen is de conservering van de sporen goed. Er lijken twee spoorniveaus aanwezig te zijn. Het bovenste niveau bevindt zich direct onder de bouwvoor. Onder een ophogingslaag is een tweede spoorniveau aanwezig, dat in de volle middeleeuwen dateert. Door de wateroverlast was het vrijwel onmogelijk om een tweede vlak aan te leggen, waardoor deze oudste fase niet goed onderzocht kon worden.

3 Conclusie en advies

3.1 Beantwoording onderzoeksvragen

Kern Hof ter Weide (begeleiding)

- Van welk gebouw van de Hof ter Weide zijn de eventuele aangetroffen funderingsresten onderdeel?
- Valt er iets te zeggen over de bouwkundige relatie tussen de verschillende funderingen? Is er eventueel sprake van meerdere (bouw) fasen?
- Is er iets te zeggen over de datering van de funderingsresten? Bijvoorbeeld door middel van baksteenformaten en/of vondstmateriaal?
- Hoe verhoudt de positie van de funderingen zich tot bekende plattegronden, kaartmateriaal en/of reconstructietekeningen?
- Wat is de aard en datering van eventuele overige blootgelegde archeologische sporen? Hoe verhouden deze zich tot de gebouwen van de Hof ter Weide?

Vanwege de vervuiling met asbest kon de sloop van de opstallen niet begeleid worden. Rondom de grote stal aan de zuidoostzijde van Hof ter Weide bleek de ondergrond diep verstoord. De bestrating aan de zuidzijde van Hof ter Weide is uiteindelijk (nog) niet verwijderd. De begeleiding, voor zover deze mogelijk en zinlijk was, heeft daarom geen resultaten opgeleverd. De bovenstaande onderzoeksvragen kunnen daardoor niet beantwoord worden.

Omgeving Hof ter Weide (proefsleuven)

- Zijn er funderingsresten van bijgebouwen, behorende bij de Hof ter Weyde aanwezig in de ondergrond? Zo ja, aan welke gebouwen zijn deze toe te wijzen?
- Valt er iets te zeggen over de bouwkundige relatie tussen de verschillende funderingen? Is er eventueel sprake van verschillende bouwfasen?
- Is er iets te zeggen over de datering van de funderingsresten? Bijvoorbeeld door middel van baksteenformaten en/of vondstmateriaal?
- Hoe verhoudt de positie van de funderingen zich tot bekende plattegronden, kaartmateriaal en/of reconstructietekeningen?

De bovenstaande vier onderzoeksvragen kunnen niet beantwoord worden. Er zijn alleen grondsporen aangetroffen, maar geen resten van bakstenen gebouwen. Mogelijk/waarschijnlijk zijn er in het deel van het erf van Hof ter Weide dat ingepast wordt wel funderingen in de bodem aan te treffen. Ook aan de zuidzijde van Hof ter Weide, waar bij een eerdere waarneming muurresten

gezien zijn, zijn mogelijk meer resten van stenen gebouwen aanwezig. In het deel van het plangebied dat met proefsleuven onderzocht is, zijn echter geen resten van stenen gebouwen getroffen.

- Zijn er overige archeologische sporen in de ondergrond aanwezig? Zo ja, wat is de aard en datering van deze sporen?

De sporen bestaan uit kuilen, paalkuilen en greppels. Deze sporen bevinden zich vooral binnen de eveneens vastgestelde omgrachting. Aan de oost- en westzijde van het onderzoeksgebied zijn brede en diepe grachten aangetroffen, die in het noorden aansloten op de Vleutense Wetering. Aan het zuidzijde is geen begrenzing van Hof ter Weide aangetroffen. Deze bevindt zich onder of zelfs ten zuiden van de spoorlijn, die in 1855 over het zuidelijke deel van het erf is aangelegd.

- Zeggen sporen en vondstmateriaal iets over de activiteiten die rond Hof ter Weide hebben plaatsgevonden? Bijvoorbeeld ambachtelijke of landbouw gerelateerde activiteiten?

Nee, het is niet mogelijk om iets te zeggen over de activiteiten die rond Hof ter Weide hebben plaatsgevonden. Er zijn geen sporen of vondsten aangetroffen die wijzen in de richting van bepaalde ambachten of landbouwactiviteiten.

- Kan iets gezegd worden over het landgebruik/de landindeling rond Hof ter Weide?

Hof ter Weide werd omgeven door brede sloten of grachten. Deze zijn aan de oost- en westzijde van het onderzoeksgebied aangetroffen. Deze grachten sloten aan op de Vleutense Wetering ten noorden van Hof ter Weide. De sporen zijn voornamelijk binnen deze omgrachting aangetroffen. Erbuiten is de spoordichtheid laag. De proefsleuven zijn niet ver buiten de grachten aangelegd en hierdoor kan er niet veel gezegd worden over het landgebruik buiten de omgrachting. Gezien de lagere spoordichtheid buiten de omgrachting lijkt hier geen bewoning geweest te zijn.

- Is het erf rond de Hof ter Weide door de proefsleuven te begrenzen? Zo ja, waar ligt deze grens?

Ja, Hof ter Weide wordt aan de oost- en westzijde duidelijk begrensd door een brede gracht. Daarbuiten zijn er maar weinig sporen aangetroffen. Aan de noordzijde wordt de grens gevormd door de voormalige Vleutense Wetering, zoals ook van historische afbeeldingen bekend is. Zoals

ook op de kadastrale kaart van 1832 te zien is, liggen de grachten niet haaks op de wetering. Aan de zuidzijde is het erf (nog) niet begrensd omdat de oude erfgrans zich onder of ten zuiden van de spoorlijn bevindt.

-Hoe verhouden de sporen en structuren zich tot de noordelijk gelegen, oude Vleutense Wetering?
Deze onderzoeksvraag is niet goed te beantwoorden omdat er geen proefsleuven ten noorden van de Vleutense Wetering gegraven zijn. Sleuf 1 is tot net ten noorden van de wetering aangelegd. In het kleine stukje ten noorden van de wetering zijn geen sporen waargenomen, maar deze kleine oppervlakte mag niet als representatief voor het hele gebied ten noorden van de wetering gezien worden. In sleuf 4 is de noordelijke oever van de wetering niet gezien, omdat de sleuf niet verder naar het noorden aangelegd kon worden wegens asbestvervuiling. Historisch is bekend dat Hof ter Weide ten zuiden van de Vleutense wetering lag. De oostelijke en westelijke gracht mondden uit in de wetering.

-Kan iets worden gezegd over de datering en oorsprong van deze wetering?
Nee. Het is historisch bekend dat hij in elk geval in 1265 al bestond en in 1959 bij de ruilverkaveling gedempt is. Het proefsleuvenonderzoek kan deze datering niet verfijnen. De door Wttewaal¹⁵ gesuggereerde zeer vroege datering of de op basis van het onderzoek LR48¹⁶ vermoede oudere datering konden niet ontkracht maar ook niet bewezen worden.

-Wat is de kwaliteit en conservering van de aangetroffen sporen en vondsten?
De conservering van de sporen is goed. Er zijn, afgezien van het zuidelijkste deel van werkput 1, maar weinig diepe verstoringen. Ook de kwaliteit van de sporen is goed. Omdat de proefsleuven maar vier meter breed waren, konden er geen structuren herkend worden. Er is slechts zeer beperkt gecoupeerd, waar door de aard en de datering van veel sporen onbekend gebleven zijn. Verwacht wordt dat er bij een vlakdekkend onderzoek, waarbij de sporen wel gecoupeerd en afgewerkt worden, wel dateerbare structuren te herkennen zullen zijn.
-In welke mate is het onderzoeksterrein verstoord?
Het zuidelijkste deel van proefsleuf 1 was verstoord, maar deze verstoringen gaan waarschijnlijk niet veel dieper dan vlak 1. In de rest van de proefsleuven is de mate van verstoring zeer beperkt. De voornaamste verstoringen bestaan uit recent gedempte sloten, die van oorsprong echter oud kunnen zijn. Zeker op het niveau van het tweede vlak zijn de sporen goed bewaard gebleven.

3.2 Waardestelling

Criteria bij het waarderen

De criteria voor het waarderen van archeologische vindplaatsen zijn opgesteld in de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie versie 3.2.¹⁷ Hierbij wordt er onderscheid gemaakt in de belevingswaarde, de fysieke kwaliteit en de inhoudelijke kwaliteit van een vindplaats.

Onder de belevingswaarde vallen de criteria schoonheid en belevingswaarde. Dit is belang voor zichtbare archeologische monumenten

Onder de fysieke kwaliteit, dit is de mate waarin archeologische overblijfselen nog intact en in hun oorspronkelijke positie aanwezig zijn, vallen de criteria gaafheid en conservering. De gaafheid is de mate van niet verstoord zijn en de stabiliteit van de fysieke omgeving. De conservering is de mate waarin archeologisch vondstmateriaal bewaard is gebleven. Een vindplaats is in principe behoudenswaardig (opgraven of beschermen) als de criteria gaafheid en conservering samen bovengemiddeld scoren (vijf of zes punten). De beoordeling van de fysieke kwaliteit is gerelateerd aan de archeoregio waarin de vindplaats zich bevindt; op deze wijze wordt de conserveringstoestand in relatie tot andere relevante sites bekeken.

Als de score voor fysieke kwaliteit gemiddeld of laag is (vier punten of minder), wordt er naar de inhoudelijke kwaliteitscriteria gekeken om te bepalen of het terrein toch behoudenswaardig is. Als op de inhoudelijke criteria hoog gescoord wordt, dan wordt de vindplaats in principe behoudenswaardig geacht. Zo wordt voorkomen dat aan sites die van beperkte fysieke kwaliteit zijn, maar desondanks inhoudelijk van groot belang, geen negatief selectiebesluit wordt toegekend. Ook vindplaatsen die op grond van hun fysieke kwaliteit al als (in principe) behoudenswaardig zijn aangemerkt, worden vervolgens op hun inhoudelijke kwaliteiten getoetst. Zo wordt voorkomen dat goed geconserveerde, maar inhoudelijk niet relevante terreinen behouden blijven.

Er zijn drie inhoudelijke kwaliteitscriteria: zeldzaamheid, informatiewaarde en ensemblewaarde. De zeldzaamheidswaarde gaat over de mate waarin een bepaald type site schaars is (of geworden is), voor een periode en/of een gebied. De informatiewaarde is de betekenis van de terrein of het monument als bron van kennis over het verleden. De ensemblewaarde is de meerwaarde die aan een monument wordt toegekend op grond van de mate waarin sprake is van een archeologische context en van een landschappelijke context.

Bij een bovengemiddelde score van zeven punten of meer wordt de vindplaats als behoudenswaardig aangemerkt. Na deze weging wordt bij vindplaatsen met een lagere inhoudelijke waardering (minder dan zeven punten) nagegaan of het criterium representativiteit van toepassing

is. De waarde van het oordeel over de representativiteit neemt toe, naarmate meer informatie beschikbaar is over vergelijkbare vindplaatsen uit dezelfde periode en hetzelfde gebied. Er zijn er veel van en er is relatief veel van bekend. Een waardering op basis van representativiteit dient plaats te vinden op basis van een inventarisatie per archeoregio/stad/gebied. Representativiteit is de mate waarin een bepaald type monument karakteristiek is voor een periode en/of een gebied.

Waardering van vindplaats

Op basis van de waardstelling wordt de vindplaats als behoudenswaardig gewaardeerd (tabel 3.1). Aan de beide criteria die samen de belevingswaarde bepalen, zijn twee punten toegekend. De archeologische resten zijn weliswaar niet langer zichtbaar in het landschap, maar horen wel bij de nog bestaande boerderij Hof ter Weide. Het dwarsgeplaatste voorhuis is het laatste bouwdeel van het laatmiddeleeuwse complex. Hoewel lang niet iedereen de historische achtergrond en de hoge ouderdom van het complex kent, is de witgepleisterde boerderij een van de bekendere oude gebouwen in dit deel van Leidsche Rijn. Het is een monument en het zal ingepast worden in het stedenbouwkundig ontwerp. Er zijn plannen om Hof ter Weide (deels) in zijn oude staat te restaureren.

De fysieke kwaliteit scoort met vijf punten bovengemiddeld. De gaafheid scoort bovengemiddeld omdat een groot deel van het terrein weinig verstoord lijkt te zijn. Er zijn echter ook delen die meer verstoord zijn en bij de sanering zullen archeologische waarden ongedocumenteerd vergraven zijn.

De conservering scoort gemiddeld. Net als op andere middeleeuwse vindplaatsen in Leidsche Rijn is zowel het organische als het anorganische vondstmateriaal goed geconserveerd. De fragmentatie van het vondstmateriaal (o.a. het aardewerk) is vrij hoog.

Qua informatiewaarde scoort Hof ter Weide heel hoog. De zeldzaamheid is hoog. Er zijn meer omgrachte (laat-) middeleeuwse terreinen in Leidsche Rijn aanwezig. De meeste zijn echter beschermde monumenten. Er is echter maar een uithof van het Johannieterconvent in Utrecht en Hof ter Weide biedt de unieke mogelijkheid om zo'n complex te onderzoeken.

Ook de informatiewaarde scoort hoog. Hof ter Weide is historisch bekend uit akten en prenten. De precieze ouderdom van de uithof is echter niet bekend. Ook over de ouderdom van de Vleutense Wetering is nog altijd discussie. Het nog bestaande gebouw dateert uit de vierteenth eeuw. Mogelijk heeft Hof ter Weide een oudere voorganger gehad, of heeft er een boerenerf gelegen. Historisch is Hof ter Weide bekend sinds 1310. Het oudste vondstmateriaal dateert echter uit de twaalfde eeuw. Van de vroegste fase van de uithof of van een eventuele voorganger is niets bekend.

Ook de ensemblewaarde scoort hoog. Hof ter Weide en de mogelijke oudere voorganger liggen in een gebied dat vanaf de elfde eeuw op systematische wijze ontgonnen is. Er is veel archeologisch onderzoek gedaan naar de bewoningsgeschiedenis van Leidsche Rijn sinds de elfde eeuw en Hof ter Weide vormt een onderdeel van dit grotere geheel.

De vindplaats scoort op fysieke en inhoudelijke kwaliteit hoog (bovengemiddeld 15 punten) en is daarom als behoudenswaardig te kwalificeren.

3.3 Selectieadvies

De vindplaats scoort op fysieke kwaliteit, inhoudelijke kwaliteit en op belevingswaarde in totaal 19 punten en is daarom als behoudenswaardig te kwalificeren. Als behoud *in situ* niet mogelijk is, moeten de archeologische waarden *ex situ* bewaard blijven, door middel van een opgraving. Geadviseerd wordt om alle delen binnen de omgrachting, die door de ontwikkeling bedreigd worden op te graven. Omdat in het verleden bij waarnemingen is vastgesteld dat de archeologische resten, en dan met namenfunderingen en andere bakstenen resten van gebouwen, zich direct onder de verharding bevinden, wordt geadviseerd om alle bodemingrepen, ongeacht te diepte, onderzoeksplichtig te maken.

Waarde	Criteria	Scores		
		Hoog	Midden	Laag
Beleving	Schoonheid		2	
	Herinneringswaarde		2	
Fysieke kwaliteit	Gaafheid	3		
	Conservering		2	
Inhoudelijke kwaliteit	Zeldzaamheid	3		
	Informatiewaarde	3		
	Ensemblewaarde		2	
	Representativiteit		2	

Tabel 3.1 De waardering van de vindplaats.

Noten

- 1 Dielemans 2012.
- 2 Dielemans 2012, 3.
- 3 Kipp en Wynia 2000.
- 4 De Jager 2001.
- 5 Van der Weerden, Brouwer, Van Genabeek en Westerman 2004.
- 6 Niet gepubliceerde interne notitie Erfgoed gemeente Utrecht.
- 7 Niet gepubliceerde interne notitie Erfgoed gemeente Utrecht.
- 8 Deze paragraaf is gebaseerd op Wilmer 1982, Bardet 1975 en Clifford Kocq van Breugel en Bardet 1966. Bardet 1975, geciteerd op www.kasteleninutrecht.nl, is een herdruk van Clifford Kocq van Breugel en Bardet 1966.
- 9 Ibid.
- 10 Kipp en Wynia 2000.
- 11 Van der Kamp 2011.
- 12 Dielemans 1012.
- 13 Dielemans 2012.
- 14 Dielemans 2012, bijlage 5. Goed te zien is dat het erf van Hof ter Weide tot onder de spoorlijn doorliep.
- 15 Wttewaall 1994.
- 16 Van der Kamp 2011.
- 17 www.sikb.nl.

Literatuur

Bardet, J.D.M., 1975: *Kastelenboek provincie Utrecht*, Bussum.

Clifford Kocq van Breugel, J.R. en J.D.M. Bardet, 1966: *Kastelenboek Provincie Utrecht*, Utrecht, 319.

Dielemans, L., 2012: *Plan van Eisen LR81 Hof ter Weyde*, Utrecht.

Jager, D.H. de, 2001: *Randstadspoor/VleuGel, provincie Utrecht; een Aanvullende Archeologische inventarisatie*, RAAP-rapport 752.

Kamp, J.S. van der, 2011: *Boeren langs de Hogeweide. Een (post)middeleeuws boerderijlint op kapittelgrond*, Basisrapportage Archeologie 20, Utrecht.

Kipp, A.F.E. en H.L. Wynia, 2000: *Hof ter Weyde, deelgebied Terwijde, Leidsche Rijn Utrecht. Randvoorwaarden en Ontwerpsuggesties*, Utrecht.

Weerden, J.F. van der, M.C. Brouwer, R.J.M. van Genabeek en E. Westerman, 2004: *Spoorverbreding VleuGel, vindplaats 9*, BAAC-rapport 03.137c.

Wilmer, C.C.S., 1982: *Buitens binnen Utrecht. Voormalige buitenplaatsen in de gemeente Utrecht*, Vianen, 49-51.

Wttewaal, O. 1994, *Vleuten-De Meern: Geschiedenis en historische bebouwing*, Zeist.

www.kasteleninutrecht.nl

Bijlagen

put	vlak	spoor	vulling	spoorraad	beschrijving	vnr	opmerkingen
1-2-3-4-5	1	A	1	nati laag	dgr Ks4 H1, bs spikkels		
1-2-3-4-5	1	B	1	nati laag	lbrgr Ks3 H1 Fe1		
1+5	2	C	1	nati laag	grbr Ks3 H2		laklaag
1+5	2	D	1	nati laag	lbrgr Ks3 F1		komaafzettingen
1	1	1	1	kuil of greppel	dbrgr Ks4 H2, bs spikkels		
1	1	2	1	kuil of paalkuil	lbrgr Ks3, bs spikkels		
1	1	2	2	kuil of paalkuil	dgrzw Ks4 H3, hk/as		
1	1	3	1	kuil of paalkuil	dgr Ks4 H3		
1	1	3	2	kuil of paalkuil	lbrgr Ks4 Fe2		
1	1	4	1	kuil of paalkuil	grbr Ks4 H2 vlekken		
1	1	5	1	greppel	grbr Ks4 H1		
1	1	6	1	greppel	grbr Ks4, bs spikkels, humusvlekken		
1	1	7	1	kuil	dgr Ks4 H2, bs spikkels		
1	1	8	1	kuil	brgr Ks4 H2, bs spikkels		
1	1	9	1	kuil	dbrgr Ks4 H1, bs fragmenten		
1	1	10	1	kuil	dbrgr Ks4 H3, bs		
1	1	11	1	kuil	brgr Ks4 H2		vulling van S10?
1	1	12	1	recente drain	dgr Ks4 H2, zandbrokken		recent
1	1	13	1	nati?	dgr Ks4 H2		opduiking van nati laag A?
1	1	14	1	greppel	dbrgr Ks4 H3		
1	1	15	1	kuil of paalkuil	dgr Ks4		
1	1	16	1	greppel	dbrgr Ks4 H3		
1	1	17	1	kuil of vulling of recent?	dgrbr Ks4 H1		niet op vlaktekening, recent: vervallen
1	1	18	1	greppel?	dgrbr Ks4 H1 Fe1		
1	1	19	1	wetering	dbrgr Ks4, kleibrokken, puin		Vleutense Wetering
1	1	19	2	wetering	lgebr Ks4, veel kleibrokken		Vleutense Wetering
2+3	1	20	1	sloot	dbr Ks4 H3		oostelijke gracht
2+3	1	20	2	sloot	grbr Ks4 H1, kleibrokken, puin		oostelijke gracht
3	1	21	1	sloot	grbr Ks4 H1 Fe1		
2	1	22	1	greppel of kuil	brgr Ks4 H1, kleibrokjes		
2	1	23	1	paalkuil	dbrgr Ks4, bs		
2	1	24	1	kuil	brgr Ks4 H1, kleibrokjes		
2	1	25	1	paalkuil	dbrgr Ks4 H2, bs fragmenten		
2	1	26	1	kuil of greppel	brgr Ks4 H1		
2	1	27	1	kuil of greppel	brgr Ks4 H1		
1	2	28	1	kuil of paalkuil	brgr Ks3 H1, bs		
1	2	29	1	paalkuil	dbrgr Ks3 H1		
1	2	30	1	greppel	dgrbr Ks3 H3, puin		kringgreppel?
1	2	31	1	kuil	brgr Ks3 H1, bs	9	
1	2	31	2	kuil	grbr Ks3 H1	7	
1	2	31	3	kuil	brgr Ks3 H1 Fe2		
1	2	32	1	paalkuil	dgr br Ks3 H2, tufsteen		
1	2	33	1	kuil of paalkuil	brgr Ks3 H1, bs		gecoupeerd, diepte 10 cm

Bijlage 1 Sporenlijst.

put	vlak	spoor	vulling	spoor	spoor	beschrijving	vr	opmerkingen
1	2	34	1			dgrbr Ks3 H1, bs	13	gecoupeerd, 62 cm diep
1	2	35	1			brgr Ks3 H1, bs		gecoupeerd, 28 cm diep
1	2	36	1			gr Ks3 H1, vhl, aw	12	
1	2	36	2			lgr Ks3 H1, vhl		
1	2	36	3			grbr Ks3 H2		
1	2	36	4			hout		gecoupeerd, 1,1 m diep, met restant oph paal in slechte staat.
1	2	37	1			dgrbr Ks3 H2		
1	2	37	2			brgr Ks3 H1		
1	2	38	1			dbrgr Ks4 H2		
1	2	39	1			dbrgr Ks3 H2, puin		gecoupeerd, 78 cm diep
1	2	39	2			dgrzw Ks3 H3, veel puin	11	gecoupeerd
1	2	39	3			gr Ks3, puin, daklei	10	gecoupeerd
4	1	40	1			niet beschreven		knekelkuil of begraving rund
4	1	41	1			grbr Ks3 odb		knekelkuil of begraving rund
4	1	42	1			grbr Ks3 odb		
4	1	42	2			niet beschreven		
4	1	43	1			dbrgr Ks3, kleibrokken, humeuze vlekken		
4	1	43	2			dbr Ks3, H3, veel puin		deze vulling doet recent aan
4	1	44	1			dgrbr Ks3 H1 hik1 puin, kleibrokken		
4	1	45	1			grbr Ks3 H1		recent?
4	1	46	1			lbrgr dbr gevlekte Ks3 puin		Spoornummer 47 is aan twee kuilen uitgedeeld!
4	1	47	1			brgr Ks3 H1, puin		
4	1	48	1			brgr Ks3 H1		
4	1	49	1			brgr Ks3 H1, puin		
4	1	50	1			dgrbr Ks3 H1		
4	1	51	1			dgrbr Ks3 H1		
4	1	52	1			dgrbr Ks3 H1		
4	1	53	1			dgrbr Ks3 H1		
4	1	54	1			dbrgr Ks3 H1		
4	1	55	1			dbr Ks4, veel puin		oeverzone Vleutense Wetering
4	1	56	1			dbrgr Ks3 H2		recente vulling Vleutense Wetering
4	1	56	2			gr Ks3, zand- en kleibrokken		
5	1	57	1			dgrbr Ks3, puin, aw		
5	1	58	1			dgrbr Ks3, puin		
5	1+2	59	1			grbr Ks3, puin	26	mogelijk waterput
5	1+2	59	2			dgr Ks3 odb, puin	26	
5	1+2	59	3			dbrzw, puin, as, huisvuil, zand	26	
5	1+2	59	4			lbrgr Ks3, kleibrokken		insteek
5	1+2	60	1			dgr Ks3	27	verronmeld, recent, westelijke gracht, diepe coupe niet getekend vanwege instortingsgevaar
5	2	61	1			gr Ks3 H1 Fe1		gecoupeerd, 30 cm diep
5	2	62	1			gr Ks3 H1 Fe1		gecoupeerd, 28 cm diep
5	2	63	1			dbrgr Ks3 H2		

VNR	put	vak/profiel	spoor	AW	MX	SXX	BOT	BM	VHL	OPMERKINGEN, SPOORAARD, VONDSTOMSCHRIFING
1	1	1	18	2		1		4		laag, aw 2x roodbakend 1600-1800, 1x grinet (modern), 1x dakpan, 3x (sub)recente baksteen
2	1	1		6		1		5		aanleg algemeen 0-20 meter, aw 1700-1925, roodbakend, industrieel wit, Europees porselein, 3x dakpan, 2x gresbuis
3	2	1	20				1			werpkoot met lood, uit oostelijke gracht, gladgesletten/gepolijst door gebruik
4	1	1	2				1			kuil. rib (lam?) met snijsporen
5	1	1		1						laag, fragment Siegburg ongeglaazuurd 1350-1450
6	1	2			1					laag, zilveren middeleeuwse munt
7	1	2			4					aanlegvondsten metaal, Nieuwe tijd: bootshaak, fragment bijl. mes, beslagstuk
8	1	2		2		5				aanlegvondsten 22-50 m, o.a. Langerwehe 1300-1400, 4x (bewerkt) tufsteen, 1x basalt
9	1	2			1					aanlegvondst, 30 m op lint, gesp late middeleeuwen
10	1	2	39			1				daklei uit kuil (vulling 3)
11	1	2	39		1					kuil, 1x ijzer indet, gedeselecteerd, in zeer slechte staat.
12	1	2	36						2	paalkuil, 1x proto-steengoed 1200-1300
13	1	2	34		1	3		1		3x tufsteen, 1x kogelpot 1200-1350, 1x kloostermop dikte 7 cm
14	1	2			7					aanlegvondsten: 3 munten, 1 muurhaakje en 2 knopen Nieuwe Tijd, 1 gesp (late) middeleeuwen
15	4	1		5	1	1		6		aanlegvondsten 0-5 meter, 2x roodbakend, 3x grijsbakend, loden stripje, 6x dakpan, 1x leisteen
16	4	1		1	1			1		aanlegvondsten 5-10 meter, 1x roodbakend 1600-1700, stuk vensterlood
17	1	1		4						aanlegvondsten 10-15 meter, 3x Maaslands 1100-1250, 1x grijsbakend 1200-1450
18	1	1			1					aanlegvondsten, zilveren munt late middeleeuwen
19	1	1			10					aanlegvondsten: o.a. ME riembeslag, LME fragment kandelaar, 1 zilveren en 2 koperen munten, gesp, musketkogel en knoop NT
20	1	1		15	1			1		aanlegvondsten 15-25 meter, meeste aw 1400-1750, roodbakend, steengoed, majolica, 1x grijsbakend 1200-1450, 1x koper indet
21	4	1		2						aanlegvondsten 25-30 meter, 1x roodbakend, 1x grijsbakend 1300-1500
22	4	1		4				1		aanlegvondsten 30-35 meter, 4x grijsbakend 1300-1500
23	4	1								aanlegvondsten 35-40 meter
24	4	1		3	5					aanlegvondsten 40-5 meter, 3x grijsbakend met kamstreek 1350-1450, 2x musketkogel, 1x lepelbak, 2x fragment beslag
25	5	1		2						aanlegvondsten 0-5 meter, 1x roodbakend, 1x majolica, 1600-1700
26	5	2	59	20						coupe over kuil, meeste aw 1575-1700: steengoed en roodbakend, 1x steengoed 1325-1375
27	5	2/NOORD	60	1	1					couperen, 1x roodbakend 1650-1750, messing olielamp Nieuwe tijd
28	1	1				1				maalssteen
totaal				70	34	13	2	19	2	

Bijlage 2 Vondstenlijst.

Colofon

Uitgave

Erfgoed gemeente Utrecht
Erfgoed © 2017

Redactie

H.L. Wynia

Eindredactie

R. de Kam

Vormgeving

E. van Wieren

Datum

Juni 2017

Meer informatie

Erfgoed gemeente Utrecht
Telefoon 030 286 0000
E-mail erfgoedutrecht@utrecht.nl
www.erfgoed.utrecht.nl